

MAGYARICS TAMÁS

Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában

MKI-TANULMÁNYOK

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Magyar Külügyi Intézet

Szerkesztés és tördelés:

Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: +36 1 279-5700

Fax: +36 1 279-5701

E-mail: titkarsag@hii.hu

www.kulugyiintezet.hu

www.hii.hu

© Magyarics Tamás, 2011

© Magyar Külügyi Intézet, 2011

ISSN 2060-5013

WASHINGTON VILÁGKÉPE A VILÁGHÁBORÚ LEZÁRÁSAKOR

Az amerikai döntéshozók, illetve a döntéshozatalra befolyással rendelkező szakértők többségének a világképét legnagyobb mértékben a – leginkább Woodrow Wilson volt amerikai elnök nevével fémjelzett – ún. liberális internacionalizmus alakította. A wilsoni világkép megvalósításának egyik legnagyobb akadályát az első világháború után az Egyesült Államokon belüli erős izolacionalista tábor jelentette, amely – többek közt – sikerrel akadályozta meg az ország csatlakozását a Nemzetek Szövetségéhez (Népszövetséghez). Az erőegyensúlyi politikát felváltani kívánó nemzetközi szervezet hatékonysága és sorsa szinte a születése pillanatában megpecsételődött – nagy részben azért is, mert a legyőzött Németországot meg sem hívták, hasonlóképpen jártak el a kommunista uralom alá került Szovjetunióval. Később pedig, amikor a Szovjetunió csatlakozhatott, Németország és Japán került a szervezeten kívülre; azaz egy adott pillanatban a két világháború között két vagy három nagyhatalom mindig hiányzott a Népszövetség tagjai közül, s ilyen módon annak hatékonysága nagymértékben sérült. A második világháború alatti amerikai politikus generáció a tervezéskor tehát abból kellett, hogy kiinduljon, hogy egy olyan rendszert kell teremteni, amely a wilsoni liberális világképet megfelelő módon elegendi az erőegyensúlyi politikával.

Az Egyesült Államok hagyományos nemzetbiztonsági pillérei meginogtak a világháború során. A brit haditengerészet súlyos veszteségeket szenvedett. Továbbá, a korábbi brit nemzetbiztonsági stratégia, amely megkövetelte, hogy Őfelsége haditengerészete erősebb legyen, mint az erőrangsorban utána következő két másik flotta együttes ereje, ugyancsak a múlt rekvizitumai közé került. A másik „pillér”, a két óceán jelentette „védőpajzs” ugyancsak megroppant: a Pearl Harbor elleni támadás újabb „sebezhetőségi ablakot” nyitott az Egyesült Államokban. A technológiai fejlődés miatt „összezsugorodott” a világ; immár nem jelentett valós opciót az amerikaiaknak, hogy kimaradhatnak egy jelentősebb nagyhatalmi összeütközésből. Az e tényből adódó erőpolitikai és intézményi kérdések rendezése parancsoló szükségsszerűség volt Washington számára.

A *Realpolitik* más téren is döntésre kényszerítette az amerikai döntéshozókat. Az elengedhetetlen nagyhatalmak – Németország, Olaszország és Japán – legyőzése eleve drámai változásokat vetített elő a nemzetközi erőviszonyokban. Ugyancsak előre látható volt, hogy a Szovjetunió is a korábbinál aktívabb és agresszívabb szerepre készül a nemzetközi életben, és Moszkva követelései jelentős alakító tényezők lesznek a háború utáni rendezés során. Harmadsorban, a háború aláásta a két legnagyobb gyarmatbirodalmat, a britet és a franciát. Mindez azonban nem volt elég: a Roosevelts-adminisztráció tudatos antikolonialista politikát folytatott. Ez a politikai irányvonal erősítette ugyan az Egyesült Államok ún. normatív hatalmát, ugyanakkor számos területen hatalmi vákuumot idézett elő. Az amerikai antikolonialista politika, paradox módon, egy újfajta, immár amerikai birodalom kialakulását eredményezte. Washington mindezt a liberális értékek képviselőjében hozta létre; a wilsoni „biztonságossá tenni a világot a demokrácia számára” egy mindent felülíró bel- és külpolitikai kényszerpályára állította az Egyesült

Államokat. Ahogy Harry S. Truman kifejtette: kizárólag „úgy lehet megmenteni a világot a totalitarizmustól, hogyha az egész világ az amerikai rendszert veszi át, ugyanis az amerikai rendszer csak úgy maradhat fent, ha »világrendszerré« válik.”¹ „Amint egy nagyhatalom túllép a hagyományos erőegyensúlyi megfontolásokon, és mások belpolitikai rendszerét a saját biztonságának lakmuszpróbájává teszi, akkor többé nem beszélhetünk nemzeti érdekekről, mert azok birodalmi természetűvé válnak.”²

Az erőegyensúlyi szempontokon túl az Egyesült Államok történetében meghatározó szerepet játszó liberalizmus természete is döntően hozzájárult Washington globális hegemón aspirációihoz. A liberalizmus egyik legjobb amerikai ismerője, Louis Hartz szerint a liberalizmus bizonytalan abban, hogy az amerikai belpolitikában valóban domináns-e vagy sem. Ebből következően az amerikai liberalizmus mint politikai filozófia *intoleráns* a rivális politikai ideológiákkal szemben – ezt a tényt akár a liberalizmus paradoxonjának is nevezhetjük. A liberalizmus az Egyesült Államokban kizárólag csak úgy tarthatja meg pozícióit, ha külföldön hegemonikus szerepre tesz szert. Ebből következően az amerikai liberalizmus *hegemonikus ideológia* az Egyesült Államokon belül, és a *hegemónia ideológiája* külföldön.³ A liberális internacionalizmus ilyen módon válhatott a birodalmi/hegemonikus külpolitika ideológiai támaszává, illetve kapcsolta össze az amerikai külpolitika kapcsán olyan sokat emlegetett értékeket az érdekekkel. Visszatérő toposz az amerikai külpolitikában – legalábbis Woodrow Wilson óta –, hogy az Egyesült Államok elveket és nem területeket védelmez. (Vö.: „Biztonságossá tenni a világot a demokrácia számára.”) Mindez kiegészült egy új elvvel: a „*védelem felelősségével*”, azaz, Washington magának vindikálta azt a jogot, hogy az ún. egyetemes jogok védelmében más államokkal szemben is fellépjen.

A liberalizmust az Egyesült Államok ideológiai fegyverként is forgatta a totalitárius rendszerek ellen – mind a második világháborúban, mind azt követően. Egyfelől ennek révén terjesztette saját magáról a normatív hatalom mítoszát, másfelől ezzel határozta meg magát mint *másikat* az akár más ideológiát valló vagy az erőegyensúlyt gyakorló államokkal szemben. A wilsoni liberális internacionalizmus egyébként tökéletes megfelelő volt a kétpólusú világhoz;⁴ a valóságban az osztályalapú proletár internacionalizmussal már az előző világháború végén szembekerült, de az 1920-as és 1930-as években az Egyesült Államok politikai befelé fordulása, valamint a Szovjetunió kirekesztése a nemzetközi közösségből nem eredményezett kézzelfogható konfrontációt a két nagyhatalom között. A második világháború után azonban Washington és Moszkva gyorsan szembekerült egymással – valójában az évtizedes látens ellenségeskedés öltött testet. Emiatt, valamint a nyugat-európai nagyhatalmak nem várt mértékű meggyengülése következtében az eredetileg globális méretekben tervezett háború utáni amerikai tervek térben szűkíteni kellett. Az egyetlen valóban globális intézmény (ENSZ) mellett ezért a fokozatosan létrehozott katonai regionális szervezetek (ANZUS, NATO, SEATO, CENTO),

1 Niall Ferguson: *Colossus. The Rise and Fall of the American Empire*. London: Penguin Books, 2005. 80. o.

2 Robert W. Tuckert idézi Christopher Layne: *The Peace of Illusions. American Grand Strategy from 1940 to the Present*. Ithaca–London: Cornell University Press, 2006. 124. o.

3 Uo. 20. o.

4 Henry Kissinger: *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994. 456. o.

politikai-biztonsági szervezetek (pl. AÁSZ), pénzügyi-gazdasági testületek (Világbank, Nemzetközi Valutaalap), valamint átfogó programok (Marshall-terv) az Egyesült Államok regionális hegemon szerepét biztosították, s nem globális hegemoniáját. „Az [Egyesült Államok] ... multilaterális intézmények, szövetségek, különleges kapcsolatok és kliens államok bonyolult nemzetközi rendszerét” hozta létre, amelyben Washington állt egy „eszi, nem eszi, nem kap más”⁵ liberális elveken alapuló hierarchikus rend csúcsán.⁶

Felmerülhet a kérdés, hogy az Egyesült Államok korabeli vezetői miért törekedtek ilyen nagyszámú nemzetközi szervezet létrehozására, hiszen országuk regionális hegemoniáját más eszközökkel is biztosítani tudták volna; még pontosabban, kevesebb intézményi megkötöttség nélkül. Elvi magyarázat lehet, hogy intézményi megállapodások a gyengébb államokat egy számukra aránylag előnyös és stabil rendbe tudják bekapcsolni. Továbbá, egy intézményesített rend fenntartása sokkal kisebb költségekkel jár és stabilabb is, mint egy teljesen önállóan működő államokból álló nemzetközi közösség, amelyben a hegemónnak esetről esetre kellene a hatalmát demonstrálnia a számára kedvező környezet létrehozásához.⁷ A gyengébb államok előnye egy erősebb állammal való intézményesített kapcsolatban abban rejlik, hogy az utóbbira egy ilyen viszonyrendszer olyan megkötöttségeket róhat, amelyek egy nyersebb hegemoniagyakorlás során nem jelentkeznének. A regionális hegemon pedig önmérsékletet tanúsít a stratégiai célok érdekében – az Egyesült Államok második világháború utáni európai és távol-keleti politikája ezt a receptet követte. Természetesen, a hegemon ugyanakkor szeretné, hogy adott esetben ne legyen megkötve a keze; az amerikaiak esetében a „kiskaput” az „értékekre” való hivatkozás jelenti; ezzel a technikával a kodifikált nemzetközi jogon és megállapodásokon túl tudnak lépni a nemzeti érdek érvényesítése érdekében.

ERŐEGYENSÚLYI POLITIKA ÉS NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

Az Egyesült Államok sokkal kedvezőbb nemzetközi környezetbe került a második világháború után, mint 1919-ben. (Meg kell jegyezni, hogy a belpolitikai háttér is a korábbinál jobb volt egy nagyszabású külpolitika támogatására; az elszigeteltséget követelők táborra összehasonlíthatatlanul gyengébb lett, és a demokrata kormányzat most nem egy obstrukcióra hajlamos republikánus vezetéssel állt szemben, hanem az együttműködésre hajló Arthur Vandenberggel és hasonló gondolkodású politikus társaival.) Noha már az első világháború után is aszimmetrikus hatalmi viszonyok alakultak ki az Egyesült Államok és a többi nagyhatalom között (elsősorban gazdasági téren), mindez 1945 után még markánsabbá vált. A győztesek közül a Szovjetunió hatalmas veszteségeket szenvedett – és amúgy is mindig csak ún. egydimenziós hatalom volt. Ráadásul kiderült, hogy a biztonsági övezetként elfoglalt közép-európai államok potenciálisan éppen hogy fenyegetést jelentenek Moszkva biztonságára, és jelentős erőforrásokat kötnek

5 Rosemary Foot, S. Neil MacFarlane és Michael Mastanduno, szerk.: *U.S. Hegemony and International Organizations*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 12. o.

6 G. John Ikenberry: „The Future of Liberal World Order”. *Foreign Affairs*, Vol. 90. No. 3. (2011). 61. o.

7 Uő: „State Power and the Institutional Bargain. America’s Ambivalent Economic and Security Multilateralism”. In: *U.S. Hegemony and International Organizations*. 51. o.

le az amúgy is szűkös készletből. Nagy-Britannia és Franciaország ugyancsak nagymértékben meggyengülve került ki a világhégesből, s mindkettő gyors ütemben veszítette el nagyhatalmi státuszát biztosító gyarmatbirodalmát. Németország és Japán a feltétel nélküli megadás után a győztesek kényének-kedvének kiszolgáltatva hevert az utóbbiak lába előtt, nem is szólva az általuk elszenvedett gigantikus méretű háborús károkról. A fenti tényezők gyakorlatilag azt jelentették, hogy a washingtoni vezetők nagy részben üres „lapot” kaptak kézbe, amire azt írhattak, amit akartak. Továbbá, Rooseveltnél elkötelezett antiimperialista politikája, akarva-akaratlanul, tovább „törölte” tisztára a jelképes papírlapot: a gyarmatbirodalmak felbomlasztására irányuló törekvések újabb hatalmi vákuumokat teremtettek, melyeket aztán jórészt az Egyesült Államok töltött be. Azaz, végső elemzésben, ha az amerikai globális hegemonia megteremtését tekintjük az ún. nagy stratégiának, akkor ez a politikai törekvés beleillik a tervekbe. A kérdés csupán az, hogy Washington a potenciális szövetségesek meggyengítésével hosszabb távon nem okozott-e nagyobb kárt saját magának is – ugyanis később, a kielezett kétpólusú geopolitikai helyzetben kénytelen volt átvállalni a britek és a franciák korábbi „imperialista” szerepét a nemzetközi rendszerben.

A háború utáni időszakra vonatkozó amerikai politikai tervezés már 1939-ben megindult a *State Department*-ben. A főbb általános elveket az 1941. augusztusi Atlanti Charta, a fasiszta és náci hatalmakkal hadban álló Egyesült Nemzetek, valamint a Franklin D. Rooseveltnél felvázolt „Négy Csendőr” (Egyesült Államok, Kína, Nagy-Britannia, Szovjetunió) elképzelés alkotta. Ez utóbbi esetében a britek furcsállották, hogy a megosztott és polgárháború szabdalta Kína helyet kap a „Három Nagy” mellett, de az amerikaiak már akkor a Szovjetunió lehetséges ellensúlyaként tekintettek a távol-keleti államra.

Az Atlanti Charta három, háború utáni célt szándékozott megvalósítani – mindhárom az eredeti wilsoni elveket követte –: a nemzetek önrendelkezését, a nyitott piacokat világszerte (a híres amerikai „nyitott kapukat”) és a kollektív biztonságot. Ez utóbbit szolgálta a roosevelti „Négy Csendőr” elképzelés is, amennyiben megakadályozta, hogy a négy „nagy” bármelyike maximális érdekérvényesítésre (biztonságra) törekedjen a többiek rovására. Az amerikaiak és a britek, az Atlanti Charta elveinek megfelelően, a területiséget háttérben hagyták a biztonság megfogalmazásakor, ám Sztálin a biztonságot a megfelelő területek birtoklásával azonosította – ezt végül Rooseveltnél és Churchill is elfogadta. Ennek megfelelően, az amerikai elnök és a brit miniszterelnök nem volt hajlandó feladni a befolyási övezetüket Nyugat-Európában, a Földközi-tenger térségében, a Közel-Keleten, Latin-Amerikában, valamint Kelet-Ázsiában. Érdemes még megjegyezni, hogy Washington tisztában volt a rendelkezésére álló erőforrások korlátjaival, és ezért inkább szövetséges erőközpontokat alakított ki Európában és Ázsiában. Ugyanakkor azonban nem értették, hogy a szovjet vezető miért nem látja be a liberális világrend előnyeit az érdekszféra-politikával szemben, főleg úgy, hogy a sztálini vezetés a háború alatt és közvetlenül utána tanúsított magatartásával is „sikeresen” elidegenítette a biztonsági övezetként szolgáló országok lakosságának döntő többségét; azaz a nagyobb biztonság potenciális veszélyforrásba fordult.⁸

8 Bővebben lásd John Lewis Gaddis: *We Now Know. Rethinking Cold War History*. Oxford: Clarendon Press, 1997. 35–36. o.

Az ENSZ esetében az 1944. októberben befejeződött Dumbarton Oaks-i konferencia után Washington arra ösztönözte az addig a háborúban semleges magatartást tanúsító latin-amerikai államokat, hogy üzenjenek hadat Németországnak, hogy az Egyesült Nemzetek alapító tagjai közé kerülhessenek. Az 1945. február 4–11. között megrendezett jaltai konferencián aztán március 1-jét jelölték meg határidőnek; végül hat latin-amerikai ország élt a lehetőséggel. Az amerikai szándék egyértelmű volt: minél több potenciális támogatót szerezni a létrehozandó ENSZ Közgyűlésbe. A washingtoni manőver iskola-példája a nemzetközi kapcsolatokat realista alapon felfogó iskola egyik, a nemzetközi szervezetek szerepét definiálni kívánó alaptételének: az államok számára a nemzetközi „közösség” és szervezetek mindössze az erőpolitika egy lehetséges színterét jelentik.⁹ Winston Churchill kendőzetlenül kiállt amellett, hogy az ENSZ mindössze az erőegyensúlyi politika egyik színtere, miközben az amerikai vezetés, különösen Cordell Hull külügyminiszter azt hangoztatta, hogy a nemzetközi szervezet lényege a hatalmi kérdések kiiktatása a nemzetközi közösség életéből. A politikus 1943. október 18-án az alábbiakat mondta a Kongresszus két házának együttes ülésén: nincs többé szükség „befolyási övezetekre, szövetségekre, hatalmi egyensúlyra vagy bármilyen más olyan különleges megoldásra, amelyben a boldogtalan múltban az egyes nemzetek megpróbálták megvédeni a biztonságukat vagy elősegíteni az érdekeiket”.¹⁰ Franklin D. Roosevelttel halálával, valamint a szovjetek iránt kevesebb illúziót tápláló elnöki tanácsadók előtérbe kerülésével (magát Hullt Edward Stettinius váltotta) a hangulat megváltozott Washingtonban. A Truman-kabinet egyik tagja, az elnöki ambíciókat is tápláló Henry A. Wallace többek közt akkor ásta meg politikai pályafutásának sírját, amikor egy New Yorkban mondott beszédében kijelentette: „Amerikának nincs joga arra, hogy egyoldalúan avatkozzék be a világ ügyeibe. A védelmi célú akciók is csak az ENSZ jóváhagyásával lehetnek törvényesek. ... [A] gazdasági segélyeket is csak nemzetközi szervezeteken keresztül lenne szabad szétosztani...”¹¹ 1945 tavasza után ugyanis egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az ENSZ lényegében az amerikai–szovjet kapcsolatokról szól, az ún. *high politics* területén. A szovjetek hasonló realista politikai megfontolásból kiindulva azt javasolták, hogy a Közgyűlést osszák fel négy regionális szekcióra; az amerikai küldöttség azonban elutasította az ötletet és arra törekedett, hogy az ENSZ – és annak különböző szervezetei – a Washingtoni vezetése alatt elképzelt regionális szervezetekkel párhuzamosan működjön.

Különös érzékenységet mutatott Washington Latin-Amerikával és a Csendes-óceán térségével kapcsolatban. A történelmet ismerve mindez semmi újdonságot sem jelentett: a Monroe-doktrínától kezdve az Olney–Salisbury levélváltáson át és a Monroe-doktrína Roosevelttel-féle kiegészítésén keresztül az egymást követő amerikai adminisztrációk mindig is különleges érdeklődést mutattak a nyugati féltekén történetek iránt, és feltételezhetően őrizték az Egyesült Államok privilegizált helyzetét a térségben. Az 1940-es évek közepén egymást követték a két amerikai földrész országait tömörítő konferenciák és megállapodások: az 1945-ös chapultepeci akta, az 1947-es riói paktum, vagy az egy évvel később rendezett IX. Pánamerikai Konferencia, s az azon elfogadott ún. bogotái charta.

9 Andreas Paulus: „The Influence of the U.S. on the Concept of the ‘International Community’”. In: *U.S. Hegemony and the Foundations of International Law*. 62. o.

10 W. W. Rostow: *The United States in the World Arena*. New York: Harper & Brothers, 1960. 126. o.

11 Kissinger: *i. m.* 455. o.

A legfontosabb regionális szerveződést az Amerikai Államok Szövetsége (AÁSZ) jelentette. Washington az AÁSZ alapokmányába belevettette, hogy a vitás kérdéseket csak azt követően lehet az ENSZ BT elé vinni, hogy azokra az AÁSZ nem talált megoldást. George Messersmith, az akkori Mexikóba akkreditált amerikai nagykövet kendőzetlenül kijelentette: „A napnál is világosabb, hogy bármilyen világrendben ennek a féltekének egységes egészként kell cselekednie...”¹² Az amerikaiak kitartó nyomására az ENSZ Alapokmányába bekerült a regionális biztonsági szervezetek alakításának joga (52. cikkely): a riói paktummal az első ilyen regionális alakulat létre is jött. Az 1947-es biztonsági szerződés nyilvánvaló előnyöket rejtett magában az Egyesült Államok számára. Többek közt, Washington hozzáférhetett kulcsfontosságú stratégiai nyersanyagokhoz, a közös védelemben egyértelmű amerikai vezetés realizálódott, bár a latin-amerikai államok azzal a (hátsó) gondolattal is kötötték meg a paktumot, hogy annak révén, legalábbis bizonyos mértékben, rálátásuk lehet Washington regionális katonai lépéseire.

A latin-amerikai országokkal kötött kölcsönös védelmi szerződések egyik fontos eleme volt, hogy az Egyesült Államok csak helyi védelmet kért a partnereitől, a földrész biztonságának a garantálását magára vállalta; a washingtoni „nagyvonalúság” mögött az a megfontolás húzódott meg, hogy így a latin-amerikaiaknak nem lesz szükségük fejlett fegyverrendszerekre. Azaz, az aszimmetrikus hatalmi viszonyokat az Egyesült Államok burkoltan prolongálta a latin-amerikai országokkal szemben. (Hasonló stratégiai gondolkodás fedezhető fel az amerikai-európai és az amerikai-távol-keleti kapcsolatrendszerek kialakításában.) Washington ugyanakkor az ENSZ-szel párhuzamosan egy térségi konfliktusmegelőző/megoldó mechanizmust is teremtett a bogotái paktum formájában, s ezzel garantálta magának a „déli szárnyon” azt az „abszolút” biztonságot, amely az amerikai nemzetbiztonság kezdetétől fogva jelen lévő stratégiai célja volt. Az Egyesült Államok európai, távol-keleti és latin-amerikai politikájában világosan kirajzolódtak a prioritások is: Európa kapott a legtöbbet az amerikaiaktól katonailag, politikailag és gazdaságilag egyaránt, a Távol-Kelet következett sorrendben, végül Latin-Amerika zárta a sort, ahol a helyi váratásokkal ellentétben, az amerikai kormányzat nem ajánlott fel a Marshall-tervhez hasonló gazdasági csomagot.¹³

Az 1947-es latin-amerikai biztonsági szerződést aztán követte még a Csendes-óceán térségének biztonságát védelmező ANZUS, majd az Atlanti-térség és Nyugat-Európa biztonságát szavatoló NATO, a kölcsönös védelmi szerződéseket térben kiegészítő SEATO és végül a rövid ideig létező CENTO. A „paktománia” azonban nem talált egységes támogatásra Washingtonban. Az eredeti wilsoni elvekhez talán leginkább ragaszkodó – ekkor már – volt külügyminiszter, Cordell Hull a chapultepeci aktával kapcsolatban a liberális világrend vereségéről beszélt az erőegyensúlyi politikával szemben: „Oroszországnak több indoka volt a vele szomszédos államok ügyeibe beavatkozni, nekünk pedig kevesebb indokunk volt azt ellenezni.”¹⁴ Az amerikai kölcsönös védelmi rendszerek létrehozását azonban a wilsoni liberalizmusból is le lehet vezetni. Louis Hartz logikája alapján ugyanis

12 Gabriel Kolko: *The Politics of War. The World and United States Foreign Policy 1943–1945*. New York: Pantheon Books, 1990. 460. o.

13 Hal Klepak: „Power Multiplied or Power Restrained? The U.S. and Multilateral Institutions in the Americas”. In: *U.S. Hegemony and International Organizations*. 251. o.

14 Kolko: *i. m.* 461. o.

az amerikai rendszer fennmaradásának feltétele az, ha az egész világ „Amerikává” válik, azaz átveszi annak politikai, gazdasági, társadalmi, sőt erkölcsi értékeit is; ennek értelmében a regionális szervezetek léte Washington szemszögéből teljes mértékben igazolható. Franklin D. Roosevelt 1944. októberben kijelentette Winston Churchillnek, hogy „... ebben a globális háborúban gyakorlatilag egyetlenegy olyan kérdés sincs, amelyben az Egyesült Államok ne lenne érintve.” George C. Marshall egy ízben megjegyezte: „most már az egész világ békéje a mi nyakunkba szakadt”, egy későbbi külügyminiszter, Dean Rusk pedig lefegyverező nyíltsággal közölte: „az Egyesült Államok csak olyan mértékben van biztonságban, amilyen mértékben a *teljes környezete* biztonságban van.”¹⁵

A teljes vagy tökéletes biztonságra való törekvés egy „demokratikus béke” megteremtését kívánta volna meg a wilsoni liberális internacionalizmus alapján. A világ fizikai „zsugorodása”, a korábban az Egyesült Államok számára kedvező geopolitikai helyzet – így, többek közt, a lehetséges vetélytársak egymás ellensúlyozása, ami lehetővé tette Washingtonnak az első világháborúban a „kívülről” való ellensúlyozási hozzájárulást – úgy változott, hogy immár Washingtonnak kellett ellensúlyoznia – feltartóztatnia – a szövetségesei számára is, globális méretekben, az ideológiai, katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális ellenfelet. Geir Lundestad az Egyesült Államok nyugat-európai szerepvállalásával kapcsolatban „meghívásos birodalomról” beszél. Franciaország, például, már az első világháború után is amerikai biztonsági garanciákat szeretett volna kapni; Winston Churchill pedig 1943-ban egy „Legfelső Világbizottságról” beszélt, amelyben regionális tanácsok vennének részt, s az Egyesült Államokat az európaiban szerette volna látni.¹⁶ A valóságban azonban nem csak az atlanti térségben vették jó néven az amerikai jelenlétet. Washington ilyen módon – részben önszántából, részben kényszerűségből – egy globális „keresztes hadjáratot” folytató állammá vált; azaz egyre inkább átvette a hagyományos birodalomépítők módszereit és eszközeit, s ezzel kockára tette az egyik leghatékonyabb „fegyverét” a nemzetközi életben: a sokszor hangoztatott „kivételességét”. Ugyanakkor azonban az Egyesült Államok hidegháborús nagy stratégiáját a legtömörebben összefoglaló dokumentum, az 1950. áprilisban született NSC 68 „különlegességét” az adja, hogy univerzális, az egész világra kiterjedő követeléseit az erőről való lemondással köti egybe ... [a] célkitűzések világméretű átalakulás, s nem világméretű hódítás révén valósulnának meg ...”¹⁷

Az Egyesült Államok, nyilvánvalóan, létfontosságú érdekeit is védte a „meghívásos” szervezetekben. A különböző regionális biztonsági alakulatok közül központi szerep jutott – egyértelmű, itt nem részletezendő okok miatt – a NATO-nak. Az észak-atlanti közösségben játszott amerikai szerep egy fontos aspektusáról azonban kevés szó esik, noha az, önmagán túlmutatva, rávilágít Washington második világháború után folytatott nagy stratégiájának egyik, egyáltalán nem elhanyagolható elemére. Nyugat-Európának az atlanti közösségbe integrálásával ugyanis Amerika, többek közt, egy geopolitikai független „harmadik erő” kialakulását is meg akarta akadályozni. Washington mindezt két lépcsőben hajtotta végbe.

15 Layne: *i. m.* 41., 42. és 121. o.

16 Ikenberry: „State Power and the Institutional Bargain...” 62. o.

17 Kissinger: *i. m.* 449. o.

Egyrészt következetesen támogatta Nyugat-Európa integrálódását – más szavakkal: a potenciális kontinentális nagyhatalmak (Franciaország és Németország) „feloldását” a térség integrációs szervezeteiben – katonailag és biztonságilag a NATO-ban, politikailag és gazdaságilag a Közös Piacban, majd az Európai Közösségben, jelenleg pedig az Európai Unióban –, illetve a két állam elkötelezettségének megerősítését egy nyitott és egységes Európa iránt. (Franciaország, például, már az első világháború után is amerikai biztonsági garanciákat szeretett volna kapni.). Azt, hogy ezek az amerikai aggodalmak nem voltak megalapozatlanok, a Charles de Gaulle nevével fémjelzett törekvések igazolták.

Másrészt, a NATO-n belül az időnként, talán nem is őszintén felvetett ún. tehermegosztási vitáktól eltekintve, az Egyesült Államok zokszó nélkül viselte a szövetség katonai és pénzügyi terheinek túlnyomó részét, így ugyanis a szövetség többi tagja a hidegháborús biztonságát tekintve szinte teljes mértékben kiszolgáltatottá vált az amerikaiaknak.

Az érem másik oldalát sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni. Először, az Atlanti Szövetség teljesen önkéntes alapon szerveződött, elsősorban a Szovjetuniótól való félelem alapján.¹⁸ Ahogy Raymond Aron megjegyezte: „... egy Sztálin-ellenes embernek nincs más választása, mint elfogadni az amerikai vezetést.”¹⁹ A NATO létrehozásának a gondolata európai volt. Noha Harry S. Truman és tanácsadói soha nem hagyták rá teljes mértékben a szövetségeseikre a kezdeményezést, elég rugalmasak voltak ahhoz, hogy elfogadják és adott esetben meg is valósítsák a tőlük kapott ötleteket. Ezzel azt is elérték, hogy a szövetségeseik úgy érezték, részesei a döntéshozatalnak, és érdekük fűződik a megvalósításhoz. Az amerikai hegemonia egyik legfontosabb eleme pontosan ez a „bevonás” volt.

Másodszor, az európai tagállamok többsége kezdetben valóban nem tudott volna arányosan olyan mértékben hozzájárulni a közös védelemhez, mint az Egyesült Államok. Ám az újjáépítés után a nyugat-európaiak továbbra sem voltak hajlandók, részben politikai okok miatt, emelni a közös védelemhez való hozzájárulás mértékét, és ezzel önmaguk is hozzájárultak a „képeségszakadék” mélyüléséhez. Ennek következtében a szövetséges viszony aszimmetrikusnak indult és mind a mai napig ilyen is maradt. Az Egyesült Államok létfontosságú „szolgáltató” állammá vált ebben a kapcsolatrendszerben. Érdekes nemzetközi jogi magyarázattal szolgált Henry A. Kissinger a NATO misszióját illetően: „bizonyos értelemben az Atlanti Szövetség feladata abból állt, hogy addig lépjen fel, amíg az ENSZ BT meg nem teszi a szükséges lépéseket a béke és biztonság helyreállítása érdekében.”²⁰ A szerző itt mintha megfordítaná a sorrendet: az ENSZ Alapokmányának 53. cikkelye csupán abban az esetben engedélyezi az erő alkalmazását a Biztonsági Tanács felhatalmazása nélkül, ha az valamelyik tengelyhatalom ellen irányul – nyilvánvaló anakronizmus lett volna erre a passzusra hivatkozni 1945-öt követően.

A NATO-nak, illetve az amerikaiak által kívülről támogatott európai integrációs folyamatnak – a brüsszeli szerződéstől és a Szén- és Acélközösségtől kezdve – az átfogó stratégiai célja Európa demilitarizálása, deterritorializálása és denacionalizálása volt. A NATO-ban vállalt aszimmetrikus amerikai tehervállalás egyik lényeges, ha nem

18 Jack F. Matlock: *Superpower Illusions. How Myth and False Ideologies Led America Astray – and How to Return to Reality*. New Haven – London: Yale University Press, 2010. 20. o.

19 Gaddis: *i. m.* 44. o.

20 Kissinger: *i. m.* 446. o.

a leglényegesebb magyarázata az európai hatalmak katonai képességeinek aránylag alacsony szinten tartása; a *grand bargain* értelmében Washington magára vállalta a földrész nyugati felének védelmét, cserében az ott található államok „békés egymás mellett éléséért”. Ilyen értelemben tehát még az a kijelentés is megkockáztatható, hogy a NATO-ra az amerikaiak nem annyira a Szovjetunió elrettentése, mint inkább a nyugat-európaiak ellenőrzés alatt tartásának egyik eszközeként tekintettek. Az „ellenőrzés” maga a dominancia/hegemónia elemét is magában hordozza; a NATO első főtitkárának, Lord Ismay-nek tulajdonított és közhelyszerűen ismételt mondást azzal lehetne kiegészíteni, hogy a szervezet nem csupán arra szolgált, hogy „Amerikát bent, Németországot lent és a Szovjetuniót kint” tartsa, hanem az Egyesült Államokat a többiek *fölött* is tartsa. A korábbi európai konfliktusok fő forrása a területi viták voltak, közülük is elsősorban a német–francia polémia. A határok átjárhatóságának szorgalmazása, a határokon átnyúló regionális együttműködések bátorítása, az erőforrások közös kihasználása, a közös – liberális – értékek hangsúlyozása mind azt a célt szolgálták, hogy a nyugat-európaiak lépjenek túl a hagyományos erőegyensúlyi politikán.

Érdekes kontrasztot mutat az Egyesült Államok európai és ázsiai szerepvállalása a világháborút követő években. Miközben Európát multilaterális egyezményekkel kötötte magához Washington, s ennek során nagyobb önmérsékletet is tanúsított saját érdekeinek érvényesítésében, addig Ázsiában inkább kétoldalú védelmi szerződéseket kötött, például Japánnal és Dél-Koreával. Ez utóbbi kapcsolatrendszerekben dominánsabb szerepet játszott, mint az atlanti integrációban, de kevesebbet is várt el regionális partnereitől. Amerikának kisebb szüksége volt arra a Távol-Keleten, hogy feladjon politikai autonómiájából egy intézményi kapcsolat kedvéért, mint Európában. Ázsiában az amerikai hegemónia érvényesítése kisebb akadályokba ütközött az 1940-es évek végéig, mint Európában; a helyzet, természetesen, a Kínai Népköztársaság megalakulásával és a koreai háború kitörésével megváltozott. A kommunizmus ázsiai térnyerésének egyik nyertese Japán lett. A megszálló amerikai hatóságok, élükön Douglas MacArthur tábornokkal, kezdetben alacsonyabb rendűnek vélték a japánokat, akiket „civilizálni” kell, és MacArthur rendeleti úton kormányzott, a japánok kizárásával. Gazdaságilag ugyan csak nem szántak komolyabb szerepet a legyőzött szigetországnak – az amerikai katonai helytartó egy „ázsiai Svájcot” képzelt el Japánban.²¹ Németországot is egy iparától megfosztott, kizárólag mezőgazdasági termeléssel foglalkozó államnak képzelte el az akkori amerikai pénzügyminiszterről elnevezett Morgenthau-terv. A korai hidegháború azonban megváltoztatta az eredeti elképzeléseket, és Washington improvizatív módon elkezdte felépíteni Németországot és Japánt egyaránt.²²

21 Michael H. Hunt: *The American Ascendancy. How the U.S. Gained and Wielded Global Dominance*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007. 173. o.

22 Niall Ferguson: *Colossus. The Rise and Fall of the American Empire*. London: Penguin Books, 2005. 73. o.

A LIBERÁLIS GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI VILÁGREND – „NYITOTT KAPUK”

Michael Mandelbaum az 1945 utáni éveket a nemzetközi szervezetek „aranykorának” nevezte; külön kiemelte a határokon átnyúló gazdasági és pénzügyi tevékenységek szabályozására létrehozott intézmények számát és jelentőségét.²³

A nyitott világgazdaság eszméje legalábbis a John Hay akkori amerikai külügyminiszter révén ismertté vált, ún. nyitott kapukig követhető vissza, bár a második világháború után jelentkező egyik legmarkánsabb amerikai történésziskola, a revizionisták vagy újbáloldaliak (William Appleman Williams, Gabriel Kolko stb.) tézise szerint az Egyesült Államok külpolitikáját a kezdetektől fogva ez a gondolat vezérelte. Az amerikaiak belépésére az első világháborúba is – hivatalosan – nagyrészt a tengeri kereskedelem és a tengeri útvonalak szabadságának megőrzése miatt került sor, Woodrow Wilson Tizennégy Pontja közül rögtön a második a tengereken való hajózás abszolút szabadságát követelte békeidőben és háborúban egyaránt, míg a harmadik pont a kereskedelmi akadályok lebontását kívánta. Noha végül a nagyhatalmak nem fogadták el az amerikai elnök által javasolt liberális internacionalista világrendet 1919-ben, s az Egyesült Államokban sem volt még akkor meg a kellő belpolitikai támogatás egy globális politikai szerepvállalásra, Washington gazdasági és pénzügyi téren mindvégig prominensen jelen volt külföldön is. Frank Costigliola „szégyenlős dominanciának” nevezi az amerikai gazdasági és pénzügyi jelenlétet Európában: a Dawes- és a Young-terv egyaránt egy politikailag és pénzügyileg stabil Európa kialakulását kívánta elősegíteni „kívülről”.²⁴ A korabeli Európa azonban multipoláris volt, ellentétben az 1945 utánival; míg az előbbi esetben sem az Egyesült Államok, sem az európai nagyhatalmak nem tartották parancsolóan szükségesnek az európai politikai jelenlétet, addig a második világháború után mindkét fél (kivéve a Szovjetuniót) gyökeresen változtatott ezen az elképzelésen.

Jóllehet az Egyesült Államok végül protekcionista jellegű gazdaságpolitikát folytatott a két világháború között, az 1930-as évek közepétől már több lépést tett a világméretű szabad kereskedelem előmozdítására. Azt követően, hogy a Kongresszus 1934-ben elfogadta a Kereskedelmi Törvényt (*Trade Agreements Act*), a Cordell Hull vezette külügyminisztérium erőfeszítéseket tett arra – meglehetősen kevés sikerrel –, hogy kölcsönösségi alapon akár 50 százalékkal is csökkentse a behozatali vámokat más országokkal szemben. Az Egyesült Államok hadba lépése előtt fél évvel, 1941. májusban Hull külügyminiszter az amerikai külkereskedelmi politika „néhány egyszerű” elvét nyilvánosságra hozta. Köztük szerepeltek a kereskedelmet gátló túlzott intézkedések, a nemzetközi kereskedelemben a diszkriminatív lépések tilalma, a nyersanyagokhoz való szabad hozzáférés, valamint nemzetközi pénzintézetek és megállapodások tető alá

23 Michael Mandelbaum: *The Frugal Superpower. America's Global Leadership in a Cash-Strapped Era*. New York: Public Affairs, 2010. 92. o.

24 Layne: i. m. 39. o.

hozása.²⁵ Az augusztusban aláírt Atlanti Charta IV. cikkelye a világ nyersanyagaihoz és a kereskedelemhez való egyenlő jogú hozzáférést irányzott elő a háború utáni új világrendben. Az ugyanebben az évben megkötött kölcsönbérleti szerződésekben ugyancsak hasonló kitételek szerepeltek. A Kongresszus által elfogadott kölcsönbérleti törvény VII. pontja előírta, hogy Nagy-Britannia egyezzen bele a multilaterális szabad kereskedelem bevezetésébe – noha London féltékenyen próbálta őrizni az ún. sterling-övezetben élvezett kiváltságait.²⁶

Az 1941–1945 közötti amerikai gazdasági és pénzügyi tervezés rendkívül ambiciózus célokat tartalmazott. Először is, az Egyesült Államok a háború utáni rövid távú helyreállítást vállalta magára a háborús pusztítást szenvedett államokban, az UNRRA (*United Nations Relief and Reconstruction Agency*) révén. Világméretű élelmiszer- és technikai segélyprogramot hozott tető alá a FAO-val (*Food and Agricultural Organization*). Ez utóbbi az 1943-ban megrendezett Hot Springs-i konferencia egyik eredményének tekinthető; a FAO aztán olyan programok előfutárja lett, mint a technikai segélynyújtást előirányzó ún. Negyedik Pont (*Point Four*) az 1940-es évek második felében. A kölcsönbérleti szerződések eleve nagyobb kereskedelmi szabadságot irányoztak elő az abban résztvevők számára, mint a háború előtt, de a szerződések szelleme nem tűnt el 1945-ben, hanem „reinkarnálódott” a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezetben (*International Trade Organization*, ITO) és az Általános Kereskedelmi és Vámtarifa Egyezményben (*General Agreement on Trade and Tariffs*, GATT). Washington nem csupán multilaterális egyezményekben érvényesítette a „nyitott kapuk” elvét. A legtöbbet idézett hasonló jellegű kétoldalú megállapodás 1946-ban jött létre az Egyesült Államok és Nagy-Britannia között. Nyilvánvaló azonban, hogy az amerikai fél ezekben a szerződésekben kompromisszumokra is kényszerült, illetve időnként önmegtartóztatást tanúsított. Jelen esetben a 3.750 millió dolláros amerikai kölcsönt azzal a feltétellel kapta London, hogy gyakorlatilag megnyitja a preferenciális vámövezetét az amerikai áruk előtt. A britek ugyanakkor azt lebegtették, hogy ha nem kapják meg a kölcsönt, akkor nem csatlakoznak a Bretton Woods-ban létrehozott pénzügyi intézményekhez (Nemzetközi Valutaalap és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank [Világbank]). Az amerikai kompromisszumkészség egyik mozgatórugója a háborúkat törvényszerűen követő gazdasági válságok elkerülése volt; azaz annak biztosítása, hogy az amerikai gazdaság a lehető legkisebb zökkenőkkel térjen vissza a háborúból a békeidős termelésre.

A két nemzetközi pénzintézet létrehozásának célja, természetesen, a két világháború közötti és a későbbi tragikus következményekhez jelentős mértékben hozzájáruló, kaotikus pénzügyi helyzet orvoslása volt. Az Egyesült Államok mindkét szervezetben döntő befolyásra tett szert a szavazati arányokat tekintve. Eredetileg a Nemzetközi Valutaalap a nemzetközi rövid lejáratú hitelek és kölcsönök folyósítását szolgálta volna, miközben a Világbank, az első elgondolások szerint, egyszerűen az UNRRA-t váltotta volna fel, de aztán végül hosszú távú rekonstrukciós projektek finanszírozásának a feladatát kapta. Mindkét intézménynek azonban biztosítania kellett a világot az amerikai felelősségvállalásról és elkötelezettségről is. A két nemzetközi pénzintézet megalapítása azt az üzenetet

25 Kolko: i. m. 248. o.

26 Kathleen Burk: *Old World, New World. The Story of Britain and America*. London: Little, Brown, 2007. 565. o.

is hordozta, hogy még egyszer nem következik be az, ami 1929-ban történt, amikor az amerikai tőke pánikszerűen hagyta el Európát.

Az amerikai vezetésű regionális gazdasági programok közül kiemelkedik a Marshall-terv. A programot stratégiaileg az 1947. márciusi Truman-doktrínával, valamint a NATO-val egy szinten kell említeni. A Marshall-terv átfogó stratégiai célja illeszkedett az erőegyensúlyi politikát meghaladó amerikai elképzelésekhez: a NATO-val együtt egy táborba „merekítette” Nyugat-Európát.²⁷ Másodszor, Washington, tanulva a korábbi háborús utáni rendezések kudarcából, „bevonta” a résztvevőket a döntéshozatalba, s nem akart mindent mindenáron rájuk erőltetni. Igaz, a program lebonyolítására életre hívott Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete (*Organization for European Economic Cooperation*, OEEC) autoritásáról komoly vita alakult ki; elsősorban a britek féltek attól, hogy túl sikeres lesz a *kontinentális* gazdasági helyreállítás, ami a brit áruk versenyképességét erősen veszélyeztetheti majd. Egyébként is, London nem hivatalosan a harmadik „körbe” sorolta Európát, az atlanti kapcsolat és a Nemzetközösség mögé, s bizonyos mértékben még mindig a nagyhatalmi politika prizmáján keresztül tekintett a kontinentális Európára. Továbbá, a Marshall-terv eredetileg nemzeti rekonstrukciós terveket irányzott elő az átfogó program gyakorlati megvalósítására, s csak a tervezés során tágították az elméleti keretet összeurópaivá. A Marshall-terv egy időre még a Világbankot is a háttérbe szorította a washingtoni döntéshozóknál; ám az utóbbi szerepe a hidegháború elmélyülésével nőtt: így, például, 1948-ban Jugoszlávia világbanki kölcsönt kapott azt követően, hogy kilépett/kizárták a kommunista országok tájékoztató központjából (KOMINFORM).²⁸

ÖSSZEZÉS

Az amerikai–brit kereskedelmi és pénzügyi tárgyalások tágabb értelemben tükrözik a két ország kapcsolatát politikai síkon is – s hasonló eredményeket hoztak mindkét területen. Politikailag-stratégiaileg a Roosevelt-adminisztráció antikolonializmusa végső soron gyengítette a brit (és mellette elsősorban a francia) pozíciókat az egész világon. A sterling-övezet gyakorlati felszámolása pedig gazdaságilag és pénzügyileg rendítette meg Nagy-Britanniát. Megállapítható tehát, hogy az Egyesült Államok a második világháború utáni hegemonikus törekvéseit nem csupán a vesztesek által hagyott hatalmi ürök betöltésével érte el, hanem nagymértékben azáltal is, hogy a saját szövetségesei rovására szerzett stratégiai, politikai és gazdasági pozíciókat az egész világon. Sőt, a hatalom „puhább” elemeit – társadalmi és kulturális attribútumokat – tekintve is, némi túlzással, „kétfrontos” háborút folytatott. Egyrészt a kommunizmussal szemben a „hivatalosat”, másrészt azonban az általa ódivatúnak és idejétmúltnak ítélt „óvilági” társadalmi struktúrák és kulturális jelenségek ellen egy „nem hivatalosat”. Ez utóbbit szokták általánosságban „amerikanizálódásnak” nevezni; a hidegháborús küzdelem a „szívekért és agyakért” ilyen értelemben globális volt, részben függetlenül attól a

27 Paul Kennedy: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Gazdasági válságok és katonai konfliktusok 1500–2000*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992. 357. o.

28 Ngairé Woods: „The U.S. and the International Financial Institutions: Power and Influence Within the World Bank and the IMF”. In: *U.S. Hegemony and International Organizations*. 105. o.

politikai-gazdasági-társadalmi-kulturális rendszertől, amelyet az amerikai értékekkel meg akartak hódítani. Az Egyesült Államok sorsfordító stratégiai felismerése az volt a második világháborút követően, hogy a különböző földrészekre vagy azokon belüli régiókra szorító biztonszági, politikai, gazdasági, pénzügyi, sőt társadalmi és kulturális struktúrák ismétlődő konfliktusokat generálnak. Ennek az önmagát ismétlő ciklikusságnak a megszakítására *globális* intézményekben kell feloldani a potenciális konfliktusforrásokat, illetve a globális struktúrák szintje alatt regionális integrációs szervezetekbe kell bekapcsolni és egymással együttműködésre kényszeríteni a lehetséges ellenlábasokat. Mindkét struktúra csúcán pedig az Egyesült Államok foglalna helyet: így pl. az ENSZ-ben a Közgyűlésben biztosított szavazati többséggel, a Nemzetközi Valutaalapban és a Világbankban a legnagyobb szavazati arányt garantáló részvénytőssomaggal, az AÁSZ-ban Washington egyértelmű primátusával, vagy a NATO révén Nyugat-Európa biztonságának garantálásával, de egyúttal a térség országainak ellenőrzés alatt való tartásával is.

Hangsúlyozni kell, hogy a második világháború utáni nemzetközi rendet nem kizárólag az Egyesült Államok hozta létre; Washington a saját befolyási övezetében – Nyugat-Európában, Latin-Amerikában és a Távol-Kelet nagy részében – volt gyakorlatilag képes olyan intézményeket létrehozni és működtetni, amelyek végső soron azt a nagy stratégiát szolgálták, hogy a világ „Amerikává” váljon. A helyzet paradoxonja abban rejlik, hogy az Egyesült Államok liberális internacionalizmusa kizárólagosságra törekszik az erőegyensúlyi politikával szemben. Az utóbbi nem foglalkozik, klasszikus formájában, az egyes államok belső viszonyaival, az „értékekkel”, s így akár a *Realpolitik* paradoxonja pedig annak más nemzetekkel szembeni inherens toleranciájában rejlik. Hegemonia vagy birodalom építéséhez egy átfogó és kizárólagosságra igényt tartó ideológia mellett szükséges az is, hogy a rendszerhez tartozók valamilyen mértékben elfogadják a domináns hatalom értékeit és érdekeit. Washingtonnak sikerült olyan mértékben „bevonni” az említett térségek országait a „globális Amerika” eszméjébe, hogy a rendszer történelmi léptékben is stabilnak bizonyult.

Ugyanakkor azonban Raymond Aron megfigyeléséről sem szabad elfelejtkeznünk: 1945 után egy „vagy-vagy” helyzet alakult ki, ami megkönnyítette az Egyesült Államok helyzetét, amely így sokkal könnyebben tudta elfogadtatni a saját érték- és érdekrendjét másokkal, mintha egy többpólusú világban kellett volna ezt megtennie. Feltehetően ez is magyarázza, hogy 1919-ben miért nem sikerült Woodrow Wilsonnak elfogadtatnia azt a vízióját a nemzetközi rendről, amit az 1940-es években Franklin D. Rooseveltt és Harry S. Truman átültetett a valóságba, s azt is, hogy a hidegháború végével miért csökkent az amerikai liberális internacionalizmus vonzereje, és – ennek következtében – miért csökkent az Egyesült Államok befolyása a világban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Burk, Kathleen: *Old World, New World. The Story of Britain and America*. London: Little, Brown, 2007.
- Betts, Richard K.: „Institutional Imperialism”. *The National Interest*, No. 113. (2011). 85–96. o.
- Bundy, McGeorge: *Danger and Survival. Choices about the Bomb in the First Fifty Years*. New York: Vintage Books, 1990.
- Byrnes, James F.: *Speaking Frankly*. New York – London: Harper Brothers, 1947.
- Drezner, Daniel W.: „Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times?” *Foreign Affairs*, Vol. 90. No. 4. (2011). 57–68. o.
- Ferguson, Niall: *Colossus. The Rise and Fall of the American Empire*. London: Penguin Books, 2005.
- Gaddis, John Lewis: *The United States and the Origins of the Cold War. 1941–1947*. New York: Columbia University Press, 1972.
- Gaddis, John Lewis: *We Now Know. Rethinking Cold War History*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Hunt, Michael H.: *The American Ascendancy. How the U.S. Gained and Wielded Global Dominance*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.
- Ikenberry, G. John: „State Power and the Institutional Bargain. America’s Ambivalent Economic and Security Multilateralism”. *In: U.S. Hegemony and International Organizations* (szerk. Rosemary Foot, S. Neil MacFarlane és Michael Mastanduno). Oxford: Oxford University Press, 2003. 49–70. o.
- Ikenberry, G. John: „The Future of Liberal World Order”. *Foreign Affairs*, Vol. 90. No. 3. (2011). 56–68. o.
- Kennan, George F.: *American Diplomacy 1900–1950*. New York – Toronto: A Mentor Book, 1951.
- Kennedy, Paul: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Gazdasági válságok és katonai konfliktusok 1500–2000*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.
- Kissinger, Henry: *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994.
- Klepak, Hal: „Power Multiplied or Power Restrained? The U.S. and Multilateral Institutions in the Americas”. *In: U.S. Hegemony and International Organizations* (szerk. Rosemary Foot, S. Neil MacFarlane és Michael Mastanduno). Oxford: Oxford University Press, 2003. 239–263. o.
- Kolko, Gabriel: *The Politics of War. The World and United States Foreign Policy 1943–1945*. New York: Pantheon Books, 1990.
- Láng, Imre: *Az Egyesült Államok története 1945 után. A Truman-korszak*. Budapest: Universitas 1995.
- LaFeber, Walter: *America, Russia, and the Cold War, 1945–2000*. Boston, etc.: McGraw–Hill, 2002.

- Layne, Christopher: *The Peace of Illusions. American Grand Strategy from 1940 to the Present*. Ithaca–London: Cornell University Press, 2006.
- Mandelbaum, Michael: *The Frugal Superpower. America's Global Leadership in a Cash-Strapped Era*. New York: Public Affairs, 2010.
- Matlock, Jack F.: *Superpower Illusions. How Myth and False Ideologies Led America Astray – and How to Return to Reality*. New Haven – London: Yale University Press, 2010.
- Paulus, Andreas: „The Influence of the U.S. on the Concept of the ‘International Community’”. In: *U.S. Hegemony and the Foundations of International Law* (szerk. Michael Byers és Georg Nolte). Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 57–90. o.
- Rostow, W. W.: *The United States in the World Arena*. New York: Harper & Brothers, 1960.
- Woods, Ngaire: „The U.S. and the International Financial Institutions: Power and Influence Within the World Bank and the IMF”. In: *U.S. Hegemony and International Organizations* (szerk. Rosemary Foot, S. Neil MacFarlane és Michael Mastanduno). Oxford: Oxford University Press, 2003. 92–114. o.

A tanulmány az OTKA **76153 K** számú kutatási projektének keretében készült.